

O'ZBEKISTON INTERNET JURNALISTIKASI ERKINLIGI

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti Qoraqalpoq filologiyasi va jurnalistika fakulteti 3-bosqich talabasi.

Sharafatdinova Malika Berdaq qizi

Annotatsiya: Maqolamning mazmuni shundan iboratki, O'zbekiston internet jurnalistikasi erkinligi va jurnalistika etikasi haqida to'liq bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Jurnalistika etikasi, internet va texnologiyalar rivojlanishi, qonun hujjatlari, iqtisodiy bosim.

Jurnalistika etikasi va so'z erkinligi jurnalistikaning muhim tarkibiy qismlaridan bo'lib, ular o'zaro to'qnashishi mumkin. Jurnalistika etikasi jurnalistlardan halol, aniq va xolis bo'lishni talab qiladi. Bu ular yuqori standartlarga rioya qilishlari va yozayotgan odamlarga zarar etkazmaslikka harakat qilishlari kerakligini anglatadi. Ammo ba'zida ushbu qoidalar jurnalistlarning so'z erkinligini cheklashi mumkin. So'z erkinligi jurnalistlarga o'z fikrlarini va qarashlarini erkin ifoda etish imkonini beradi. Ammo etika normalari talab qiladigan xolislik va betaraflikka intilish jurnalistlarga xalaqit berishi mumkin, ayniqsa, ularning shaxsiy qarashlari yozishi kerak bo'lgan narsalardan farq qilsa. Hokimiyat bosimi mavjud bo'lgan mamlakatlarda jurnalistlar ma'lum mavzulardan qochishga yoki faktlarni buzishga majbur bo'lishi mumkin, bu esa ularning so'z erkinligini cheklaydi va etika normalarini buzadi.

Internet va texnologiyalar rivojlanishi bilan yangi etika savollari paydo bo'ladi, masalan, shaxsiy ma'lumotlardan foydalanish. Jurnalistlarga so'z erkinligi va etika normalariga rioya qilish o'rtasida muvozanatni topish tobora qiyinlashmoqda. Ular shaxsiy ma'lumotlardan senzatsion maqolalar yaratish uchun foydalanishga moyil bo'lishlari mumkin, bu esa etika tamoyillariga zid keladi. Jurnalistika etikasining asosiy tamoyillari bir necha asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi: Haqiqat va ishonchlilik: Jurnalistlar haqiqatni va ishonchli ma'lumotlarni etkazishga intilishi kerak. Mustaqillik: Jurnalistlar siyosiy, iqtisodiy yoki boshqa manfaatlar ta'siridan mustaqil bo'lishi kerak. Adolat va muvozanat: Jurnalistlar ma'lumotlarni adolatli va muvozanatli tarzda taqdim etishga intilishi kerak. Maxfiylik va shaxsiy hayotni himoya qilish: Jurnalistlar manbalarining maxfiyligini va odamlarning shaxsiy hayotini hurmat qilishi shart. Manfaatlar to'qnashuviga yo'l qo'ymaslik: Jurnalistlar manfaatlar to'qnashuviga olib kelishi mumkin bo'lgan vaziyatlardan qochishi kerak.

O'zbekiston Jurnalistlar ijodiy uyushmasining IV konferentsiyasida jurnalistlarning kasbiy etika kodeksi tasdiqlandi. Kodeksda jurnalistlar va barcha OAV xodimlari o'z kasbiy majburiyatlarini bajarishda amal qilishlari kerak bo'lgan axloqiy yo'nalishlar belgilangan: kasbiy va ijtimoiy mas'uliyat; ob'ektivlik va betaraflik; ma'lumotlarning ishonchliligi. Jurnalist tarqatayotgan yoki izohlayotgan ma'lumotlarning haqiqat ekanligiga ishonch hosil qilishi kerak. Shu bilan birga, kodeks uni kamida ikki mustaqil manba orqali taqdim etilayotgan ma'lumotlarni tekshirishni tavsiya qiladi. Ishonchsiz va asossiz ma'lumotlarni tarqatishda jurnalist o'z xatosini darhol tan olishi, uni tuzatish uchun choralar ko'rishi va uzr so'rashi shart; ma'lumot manbaining maxfiyligi. Jurnalist maxfiy ma'lumot olingan manbaga nisbatan kasbiy sirni saqlashi kerak va hech kim uni oshkor etishga majburlay olmaydi; millatchilikning yo'l qo'ymasligi. Jurnalist milliy, diniy, irqiy kamsitishga yo'l qo'ymasligi kerak; shaxsiy hayotni hurmat qilish, odamning sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilish. Jurnalist odamlarning shaxsiy hayotiga oid ma'lumotlarni faqat ularning roziligi bilan va hujjatlarning maxfiyligini saqlagan holda e'lon qiladi. Ma'lumot va materiallarni yig'ish, shuningdek, audioyozuvni noqonuniy usul va vositalar bilan olib borish mumkin emas; plagiatga yo'l qo'ymaslik; jurnalistik birdamlik.

Yuqoridagi tamoyillardan ko'rinib turibdiki, O'zbekistonda jurnalistika etikasining tamoyillari boshqacha shakllantirilgan. Turli mamlakatlardagi jurnalistika etikasiga siyosiy, ijtimoiy va madaniy omillar ta'sir qiladi. Siyosiy beqarorlik mavjud bo'lgan mamlakatlarda, masalan, Gvatemalada, jurnalistlar tahdid va bosimga duch kelishadi, bu esa etika standartlarini buzishi mumkin. Bunday sharoitda jurnalistika etikasi ko'pincha ikkinchi darajaga tushib qoladi, ammo mahalliy jurnalistlar va tashkilotlar etika tamoyillarini mustahkamlashga intilishadi, ularning professionalizm va OAVning javobgarligi uchun ahamiyatini ta'kidlashadi. Janubiy Osiyoda, masalan, odamlar o'z so'zlari uchun tajovuzga duch kelishi mumkin bo'lgan mintaqalarda jurnalistlar qo'shimcha etika majburiyatlariga rioya qilishlari kerak. Bu axborot manbalariga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishni va ma'lumot berayotganlarning xavfsizligini ta'minlash uchun ularning ishonchini qozonish zaruratini o'z ichiga oladi. Iqtisodiy bosim ostida bo'lgan mamlakatlarda, OAV omon qolish uchun etika normalarini e'tiborsiz qoldirish vasvasasiga duch kelishi mumkin. Biroq, hatto cheklangan resurslar sharoitida ham, etika OAVning sifati va ishonchini saqlab qolishning muhim omiliga aylanadi.

Shunga qaramay, jurnalistika etikasi va so'z erkinligi o'rtasidagi ziddiyatlar professional standartlarning murakkab o'zaro ta'siri, hokimiyatning bosimi va o'zgaruvchan media landshaftining natijasidir. Etika kodeksi huquqiy kuchga ega emas,

lekin mutaxassislar uchun axloqiy yo'naltiruvchi bo'lib xizmat qiladi, qonun esa jamiyat uchun majburiy huquqiy me'yorlarni o'rnatadi. Etika kodeksi — bu kasb-hunar jamoalari yoki tashkilotlar tomonidan o'z a'zolarining xatti-harakatlarini tartibga solish uchun ishlab chiqilgan normalar va tamoyillar to'plamidir. U huquqiy kuchga ega emas va bajarilishi majburiy emas, lekin axloqiy yo'naltiruvchi bo'lib xizmat qiladi. Etika kodeksining asosiy maqsadi — professionallik va mas'uliyatning yuqori standartlarini saqlash. U jurnalistlar va jamiyat o'rtasida, shuningdek, jurnalistlar va ularning manbalari o'rtasida ishonchni o'rnatishga yordam beradi. Etika kodekslari turli kasb yoki tashkilotga qarab farq qilishi mumkin. Masalan, jurnalistika etika kodekslari ma'lumotlarning ishonchliligi, xolislik va shaxsiy hayotga hurmat bo'yicha tavsiyalarni o'z ichiga olishi mumkin. Qonun hujjatlari — bu davlat organlari tomonidan qabul qilingan, huquqiy kuchga ega va majburiy bo'lgan rasmiy hujjatdir. U jamiyat hayotining aniq jihatlarini tartibga soladi va huquqiy normalarni o'rnatadi. Qonun hujjatlarining asosiy maqsadi — qonun ustuvorligi va fuqarolarning huquqlarini himoya qilishdir. Ular turli sohalarga tegishli bo'lishi mumkin, jumladan, jinoyat, fuqarolik, ma'muriy huquq va boshqalar.

Qonun hujjatlariga barcha fuqarolar va tashkilotlar rioya qilishlari shart. Qonunni buzish huquqiy oqibatlariga olib kelishi mumkin, masalan, jarimalar yoki jinoiy jazo. Shunday qilib, jurnalistika etikasi va so'z erkinligi jurnalistika sohasidagi ikki muhim elementdir, ular ba'zida bir-biriga zidd bo'lishi mumkin. Jurnalistlarga etika standartlariga rioya qilish va so'z erkinligi huquqini amalga oshirish o'rtasida nozik muvozanatni topishga to'g'ri keladi, bu ayniqsa siyosiy beqarorlik va iqtisodiy bosim sharoitida juda muhimdir. Etika kodekslari huquqiy kuchga ega bo'lmasa-da, ular jurnalistlarning professional xulq-atvori va mas'uliyatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Qonun hujjatlari esa fuqarolarning huquqlarini himoya qilish va OAV faoliyatini tartibga solish uchun huquqiy asosni ta'minlaydi. Etika kodekslarining va qonun hujjatlarining maqsadi — jamiyatning OAVga bo'lgan yuqori darajadagi ishonchini saqlash va voqealarning adolatli va halol yoritilishini ta'minlashdir. Texnologiyalar va yangi chaqiriqlar tez o'zgarib turadigan dunyo sharoitida jurnalistlarning yuqori professionallik va etika standartlariga rioya qilishni davom ettirishlari, shu bilan birga erkin va mas'uliyatli ma'lumot tarqatilishini ta'minlash juda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Cherepaxov M. S, Problemi teorii publitsistiki, M., 1973;
2. Matbuotimiz fidoyilari [3 jildli; tuzuvchi va nashrga tayyorlovchi I. Yesenboyev], 1—2j.lar, T., 1991, 1993;
4. Pidayev T., Matbuot — millat chirog'i, T., 1999;
5. Sulaymonov I., Men—jurnalistman, T., 2001.
6. Национальной телерадиокомпании Узбекистана» // lex.uz.
7. Akhmedov, T. (2017). The history of television journalism in Uzbekistan. Bulletin of Science and Practice, (12), 417-420;